

Václav Matouš

SITUACE V ORLICKÝCH HORÁCH A STRÁŽ OBRANY STÁTU V LETECH 1936—1939

Porážkou centrálních mocností a rozpadem Rakousko-Uherska v roce 1918 vzniklo ve střední a jihovýchodní Evropě velmocenské vákuum, kterého využily národy těchto oblastí k vytvoření řady drobných národních států. Taktó politicky atomisovaná střední a jihovýchodní Evropa se stala již od roku 1918 předmětem velmocenského zápasu o uplatnění rozhodujícího vlivu. Byla to nakonec Francie, která tento prostor ovládla a systémem dvojstranných smluv si vytvořila důležitý opěrný bod své velmocenské politiky. Tato skutečnost narážela však na stále rostoucí odpor ostatních velmocí, zejména Německa, jehož politikové čím dál otevřeněji hlásali svoje nároky na hegemonii ve střední Evropě. Nástupem nacismu k moci v roce 1933 nabyla německá politika otevřeně agresivního charakteru, navenek vyjadřovaného hesly o boji proti „židobolševismu“, o sjednocení všech Němců v jediné a mocné Velkoněmecké říši a o odčinění postupného Versailleského míru.

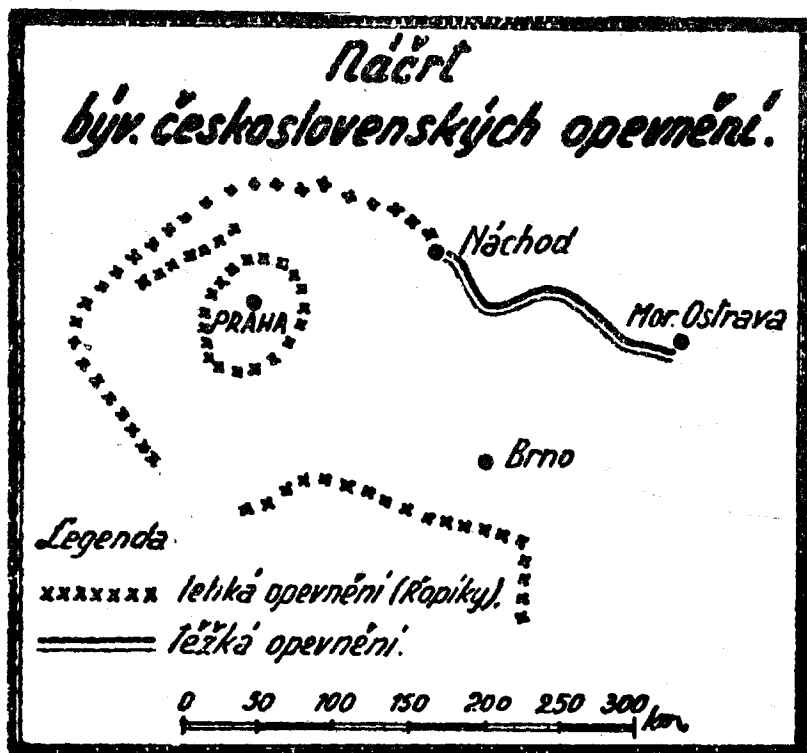
Militarisace celé německé společnosti, znovuoobnovení armády i válečného námořnictva a horečné zbrojení, vše v ostrém rozporu s mírovými podmínkami z roku 1918, vytvořily v Evropě akutní ohnisko válečného nebezpečí. Bezprostředně byli však ohroženi nejbližší sousedé Německa, zvláště Československo, o němž se Adolf Hitler již v roce 1932 vyjádřil jako o budoucím prostoru kolonisace německých rolníků. Československo bylo také hlavní překážkou německým expansivním plánům ve střední Evropě a na Balkáně.

Československá republika byla proti možnému napadení zabezpečena řadou přátelských smluv o vzájemné pomoci. Základem tohoto systému byla spojenecká smlouva s Francií z 25. ledna 1924, jíž Československo chránilo svoje mezinárodní postavení. Z této smlouvy vyplynula také kolektivní aliance, tzv. Malá dohoda, původně zabezpečující ČSR, Jugoslávii a Rumunsko, tedy státy z části vzniklé z bývalého království Uherského, proti možnému ohrožení ze strany Maďarska.

Na nově vzniklé nebezpečí německé agrese reagovala Malá dohoda 6.

února 1933 podepsáním tzv. organizačního paktu, jímž si účastníci slíbili okamžitou pomoc. Když byla 2. května 1935 podepsána spojenecká smlouva sovětsko-francouzská, uzavřelo také Československo 16. května 1935 se Sovětským svazem smlouvu o vzájemné pomoci. Tím měla být Československá republika optimálně zabezpečena proti německému vpádu spojenci na západě, východě i jihovýchodě Evropy.

Hlavní a nejtěžší úkol obrany Československa však ležel na armádě. Čs. hlavní štáb musel vytvořit takový obranný systém, který by v případě válečného konfliktu zabezpečil početně slabší československé armádě odolat nepřátelskému vpádu alespoň do příchodu spojeneckých posil. Početní nedostatky měla nahradit dokonalá výzbroj a zejména mocná pohraniční opevnění nejmodernějšího typu. Rovněž bylo nezbytné neprodleně přikročit k reorganizaci čs. branné moci, především však posílit pluky a divize ležící na směrech předpokládaných úderů novými jednotkami a zvýšit počty a vybavit nejmodernější výzbrojí dělostřelectvo pozemní i protiletadlové, tankové vojsko a letectvo.

Organizaci obrany severní hranice republiky od Labe přes Lužické a Jizerské hory, Krkonoše a Orlické hory až po Králický zajišťovalo velitelství II. sboru v Hradci Králové.¹⁾

Budováním pohraničního opevnění bylo v roce 1936 pověřeno Ředitelství opevňovacích prací, které realizovalo plán výstavby v nejužší spolupráci s hlavním štábem. Dobudování jednotlivých pevnostních pásem, tj. pásma lehkého opevnění, pásma těžkého opevnění a záchytného pásma, mělo být dokončeno během desíti let.

V podstatě existovaly tyto typy jednotlivých opevnění: lehké opevnění nazývané „řopík“ (odvozeno ze zkratky Ředitelství opevňovacích prací) mělo chránit v souvislém pásmu linií celého hlavního obranného postavení republiky. Objekty tohoto typu byly vybudovány v celém pásmu Orlických hor. Bunkry byly stavěny ve dvou sledech, přičemž hustota pevnůstek prvního sledu byla větší. Objekty lehkého opevnění byly vyzbrojeny dvěma kulometry, z nichž jeden byl obvykle těžký, a třetím kulometem záložním. Posádku tvořilo jedno družstvo. Bunkry svoji palbu křížily, vzájemně se kryly a tloušťkou železobetonových stěn od 500 do 800 mm měly odolat i 150 mm houfnicím.²⁾

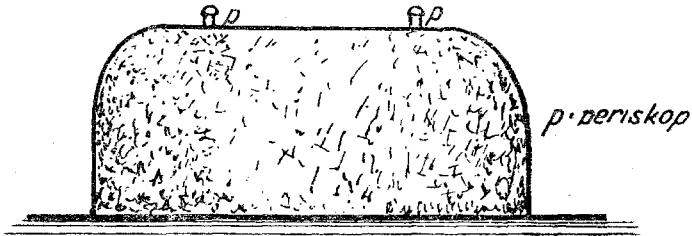
Těžké opevnění. Objekty tohoto typu byly navrhovány včetně dokumentace přímo Ředitelstvím opevňovacích prací a měly tvořit obranné pásmo v předpokládaných směrech hlavních úderů. Pevnůstky se skládaly ze dvou pater, bojového nad povrchem terénu a z podzemního týlového patra. Výzbrojí se jednotlivé objekty tohoto typu opevnění částečně lišily podle obranné povahy dané terénem. Rozdílný byl počet pancéřových zvonů, kanonů i kulometů. Průměrně byl však každý objekt vyzbrojen 2 kanony ráže 47 mm a 6 těžkými kulometry kromě dalších lehkých kulometů určených pro pancéřové zvony i k speciálním účelům a kasemátových granátometů k ochraně hluchých prostorů pevnůstky. Kanon měl být palebně použit vždy s těžkým kulometem jako tzv. smíšené dvojče.³⁾ Opevnění tohoto typu známe v Orlických horách z oblastí Sedloňova, Olešnice, Deštné i odjinud.

Nejvyšším a nejmohutnějším typem pohraničního opevnění byly tvrze, budované na strategicky nejcitlivějších směrech. Kupř. dobrošovská tvrz spolu s pásmem těžkého opevnění uzavírala tradiční Branku ve směru předpokládaného hlavního úderu nepřítelů Kladsko — Náchod — Pardubice.⁴⁾

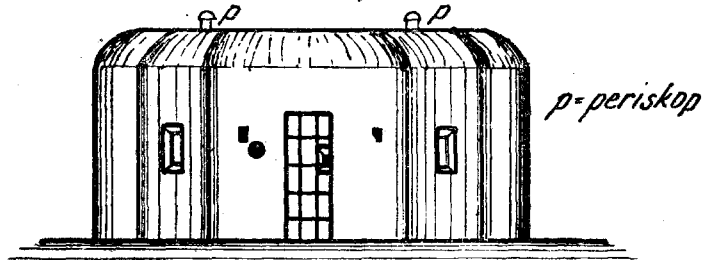
Nejmodernější opevnění celého našeho pohraničního území byla však budována v žamberském výběžku, kde tvrze Adam a nedokončená Hanička měly spolu s tvrzí Berghöhe⁵⁾ zabránit německému útoku ve směru na Králický, Štítý a Zábřeh a tak znemožnit přetnutí republiky i všech jejích nejdůležitějších strategických spojů.

Je tedy pochopitelné, že všechny technické údaje o jednotlivých tvrzích byly přísně tajeny. Obecně však lze říci, že tvrz byla mohutnou pevností,

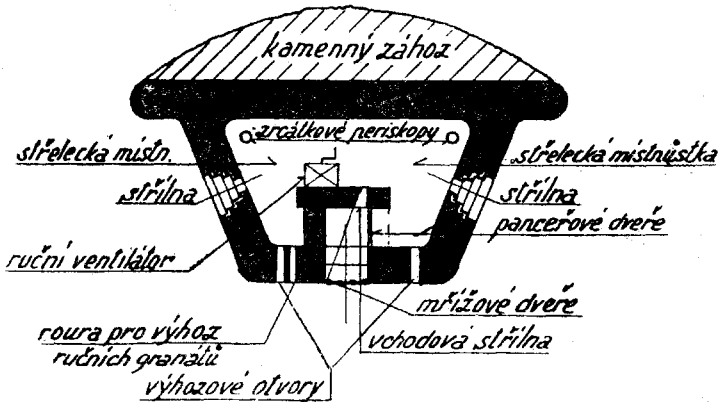
*Ropík (býv. čs. pevnůstka).
 (Typ A. s 2 boč. střelnicami)*

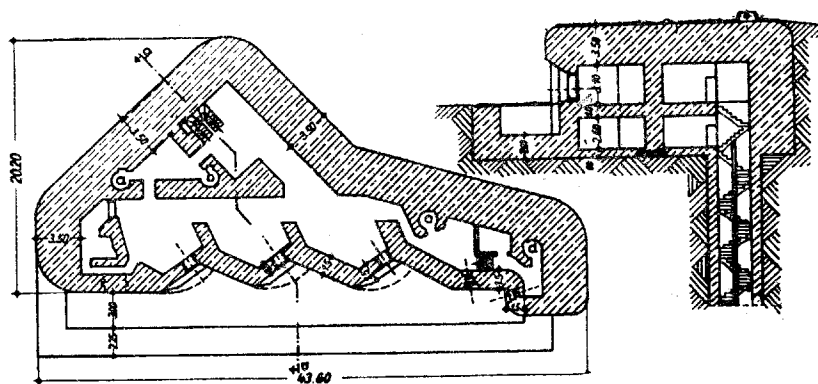
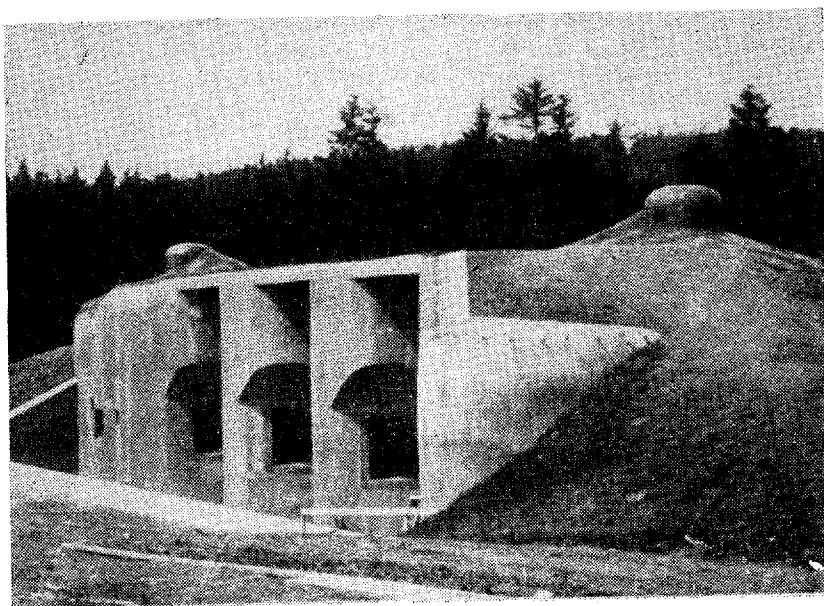
Pohled ze předu

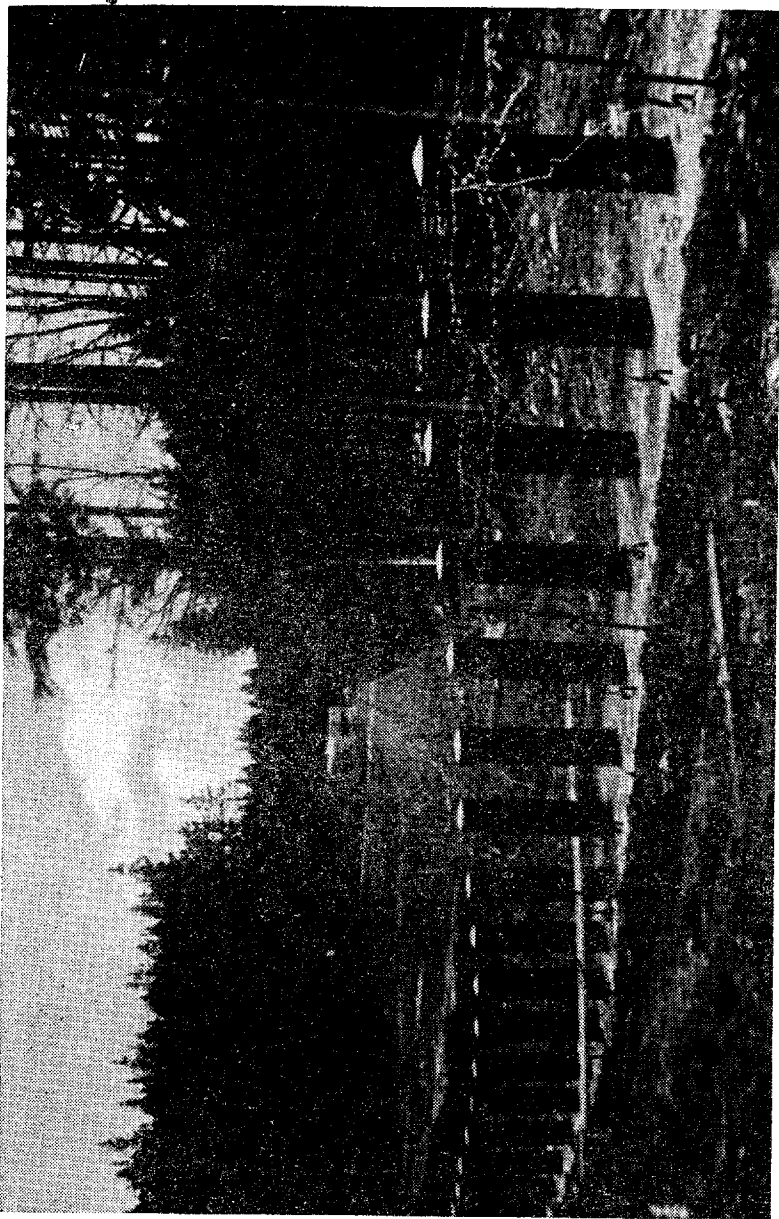
Pohled ze zadu

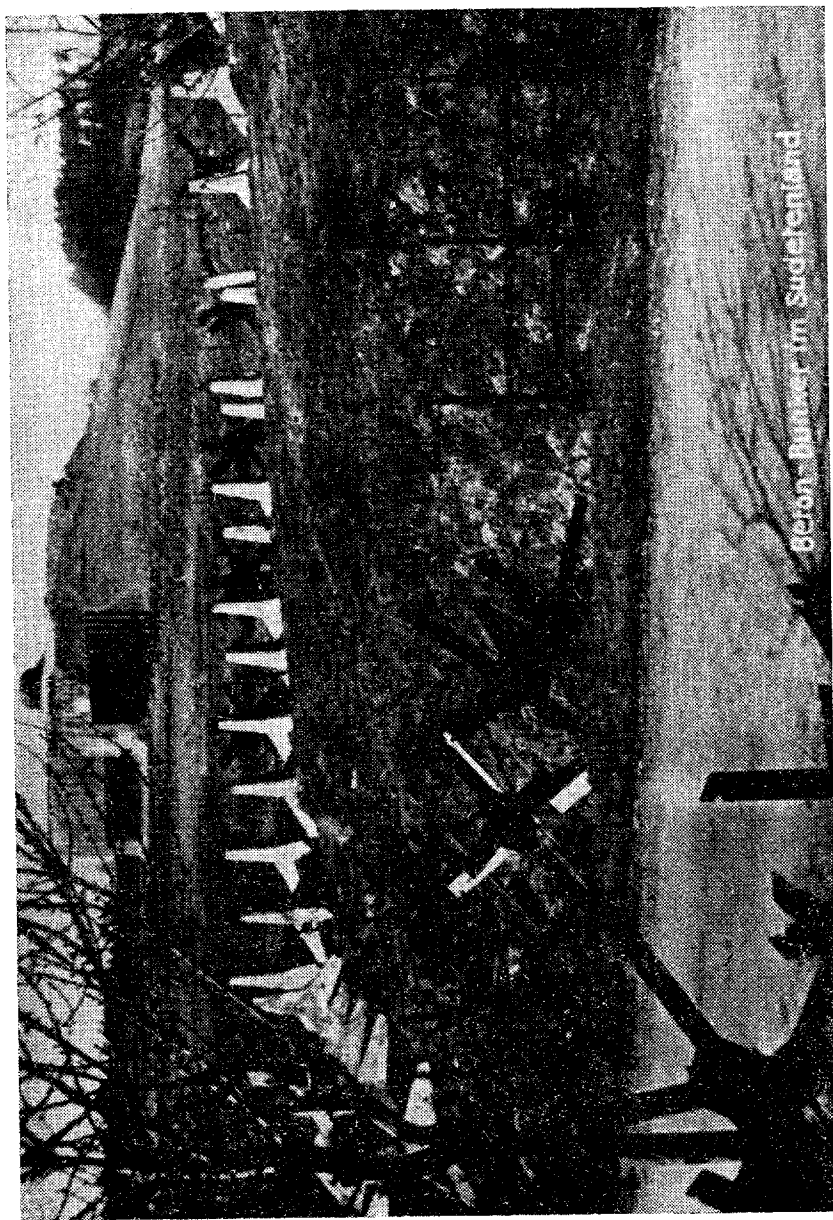
Půdorys

První patro čs. tvrže na Rokytnicku (foto OA Rychnov n. Kn.).

Cs. pohraniční opevnění v Orlických horách (repro Jiří Sulc).

Cs. pohraniční opevnění v Orlických horách (repre. III. Sule).

skládající se ze soustavy pěchotních a dělostřeleckých srubů, palebných vysouvacích dělostřeleckých a minometných věží, kulometných i protitankových zbraní všech ráží. Celá soustava palebných i velitelských stanic byla spojena chodbami a několikapatrovými podzemními kasematy vybavenými schodišti, dokonalými výtahy, kanalizací, studnou, elektrickým dálkovým vedením i vlastní elektrárnou. V podzemí byly ubikace mužstva, štáby, nemocnice a skladiště. Hlavní vchod do pevnosti byl umístěn daleko v týlu a vstupní podzemní chodba byla opatřena úzkokolejnou železnicí. Všechny prostory tvrze byly dokonale osvětleny a telekomunikačně spojeny.

Systém pohraničního opevnění zesilovaly ještě drátěné překážky, pásma protitankových zátarasů a příkopů i minových polí. Střelba většiny pevnostních zbraní mohla být vedena i v noci bez osvětlení cíle dle přesných panoramatických náčrtů. Navíc bylo pohraniční opevnění hájeno jednotkami pozemního i protiletadlového dělostřelectva.

Pohraniční opevnění měla být obsazena vojenskými jednotkami s plnými válečnými stavy mužstva až v případě vážného ohrožení republiky. Prozatím však byla dobudovaná lehká opevnění jenom střežena a těžká opevnění opatřena vzhledem ke svému mimořádnému významu zmenšenou stáloú posádkou. Definitivní obsazení celého obranného úseku mělo být provedeno mobilizací.

Samotná státní hranice v předpolí opevnění byla střežena zvláštními jednotkami stráže obrany státu (SOS). Podle soudobých zkušeností se totiž očekávalo, „...že válka bude nebo může být zahájena náhlými vpády bez předchozího formálního vypovězení války.“⁶⁾ V takovém případě bylo úkolem jednotlivých družstev stráže obrany státu zastavit pronikající nepřátelské jednotky, způsobit jim pokud možno maximální ztráty a udržet za každou cenu předpolí tak dlouho, než bude opevnění obsazeno a útočník odražen palbou pevností. Pak teprve mohli příslušníci SOS ustoupit připravenými průchody v překážkách. Prakticky však byly všechny tyto nasazené jednotky už vymazány ze stavu.

Stráž obrany státu byla zřízena vládním nařízením ze dne 23. 10. 1936 s úkolem střežit neporušitelnost státních hranic a nedotknutelnost území republiky, spolupůsobit při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti v pohraničním území a vypomáhat celní správě při plnění jejich úkolů.

Ke stráži obrany státu byli vybíráni muži úplně státně spolehliví z příslušníků četnictva, finanční stráže, policejní stráže a záložního vojska. Při prověřování byl brán zřetel i na členy rodin. Nikdo nesměl být starší padesáti let. Ze záložníků, kteří nebyli státními zaměstnanci, pak přicházeli v úvahu pouze dobrovolníci, příslušníci pěchoty, jezdeckta a ženijního vojska, nikoliv však důstojníci nebo aspiranti. Navíc museli tito záložní vojáci být trvale usedlí v okolí četnické stanice, policejní posádky nebo oddělení finanční stráže, jejichž členové patřili k družstvu SOS, o jehož po-

sílení šlo. Toto opatření bylo nutné z toho důvodu, aby po vyhlášení pohotovosti stráž obrany státu co nejdříve obsadila svěřený úsek. Také bylo třeba, aby příslušníci stráže znali na svém stanovišti podrobně téměř každý kámen, strom i keř. A tento předpoklad mohli nejlépe splnit místní obyvatelé.

Příslušníci SOS prozatím vykonávali službu ve svém resortním zařízení a v případě pohotovosti nastupovali ve svém služebním stejnokroji, opatřeným odznakem stráže obrany státu.⁷⁾

Stráž obrany státu podléhala ministerstvu vnitra, zemským velitelstvím byl zemský úřad a okresním velitelstvím hlavní politický úřad. V případě válečného napadení přecházela stráž obrany státu pod přímé velení armády. Proto byla také vojensky organizována a cvičena. Stráži obrany státu byli přidělováni důstojníci vojska jako odborní referenti. Z nich byli potom přednosty okresních úřadů jmenováni velitelé praporů, kteří svoji velitelskou pravomoc vykonávali v každém směru výhradně jménem a z příkazu přednosty politického úřadu. Proto také jednotliví příslušníci SOS neskládali zvláštní přísahu do rukou velitele praporu, nýbrž přednostovi politického úřadu. Tím ale nikterak neměla být omezena iniciativa a samostatnost důstojníků, kteří naopak měli být všestranně podporováni přednosty politických úřadů.

Velitele rot a jejich zástupce jmenoval velitel praporu, velitele nižších jednotek velitel roty. Navíc pak byli jednotlivým velitelstvím SOS přidělováni odborníci z oboru ministerstva financí, železnic, pošt a telegrafů.⁸⁾

Prapory SOS nebyly zřízeny ve všech politických okresech, nýbrž vždy v sídle toho okresního úřadu, jehož obvod byl ve středu střežené oblasti. Pro oblast Orlických hor bylo zřízeno velitelství praporu v Rychnově nad Kněžnou. Do jeho obvodu patřily politické okresy Hradec Králové, Lanškroun, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou a Žamberk. Velitelem praporu byl jmenován mjr. pěchoty František Kynych.⁹⁾

Úsek praporu byl víc než rozsáhlý: od Nového Hrádku po Králíky a měřil přes 63 km! Je však třeba mít na paměti, že nešlo o plně obsazený úsek obrany, nýbrž o ostrahu hranice s hlavním zaměřením na předpokládaná místa nepřátelského útoku.

Velení rychnovského praporu se na svůj úkol připravovalo svědomitě. V letech 1937—1938 byly v Rychnově n. Kn. pořádány výcvikové kursy pro velitele čet a družstev. Současně probíhal všeobecný výcvik praporu. Procvičovaly se zejména poplachy k obsazení hranice a ústupový boj v družstvech, nanejvýš v četách, tak, jak by asi vypadala skutečná bojová situace. Výcvik probíhal jednak v cvičném terénu, jednak přímo v úseku obrany družstva. V takovém případě se prováděl výcvik individuální, spíše instruktáž každého jednotlivce, s konkrétním určením úkolů na stanovišti. Takový výcvik musel být však přísně utajen, zejména před místním německým obyvatelstvem.

Družstvo SOS v Orlických horách (repro Jiří Šulc).

Pro nedostatek pramenů je velice obtížné rekonstruovat organizaci rychnovského praporu SOS. Téměř všechny písemnosti byly totiž před příchodem okupantů v březnu 1939 zničeny.¹⁰⁾ Jen z několika málo dochovaných výstrojních seznamů a nepatrného zbytku hlášení velitelů čet lze přibližně určit dislokaci i početní stavy rot, čet a družstev ve dnech květnové částečné mobilisace v roce 1938, kdy byly již ovšem původní jednotky SOS doplněny vybranými vojenskými posilami.

V čele praporu byl štáb, který kromě velitele mjr. Kynycha tvořili kapitán četnictva František Šabata a inspektor finanční stráže Karel Marčík. Prapor se skládal ze tří rot, jedné samostatné čety a pohotovostního četnického oddílu.

*Býv. velitel praporu SOS v Rychnově n. Kn.
plk. pěch. František Kynych
(repro Jiří Sule).*

Počty čet v jednotlivých rotách nebyly stejné. Početní stav byl určován důležitostí úseku roty spolu s možností okamžitého vojenského zásahu posádek bunkrů těžkého opevnění.

Početně nejsilnější byla I. rota s velitelským v Novém Městě nad Met. v čele s por. čet. Votrubou. Střežila úsek od Nového Hrádku po Masarykovu chatu na Šerlichu a skládala se ze sedmi čet. 1. četa, již velel vrchní strážmistr čet. Josef Hruša, byla umístěna v prostoru obce Dlouhé a měla 3 družstva s celkovým počtem 49 mužů. Velitelem 2. čety v prostoru obce Rzy byl prap. čet. Antonín Bolech; četu tvořilo 29 mužů rozdělených do dvou družstev. Část olešnického úseku (Kuttel) střežila 3. četa pod velením vrch. stržm. čet. Františka Cidlíny, rozdělená do tří družstev s počtem 38 mužů. 4. četě v prostoru Olešnice—Kaltwasser velel insp. fin. stráže Josef Nežádal. I tato četa se skládala ze tří družstev a celkem ji tvořili 44 muži. Příslušníci 5. čety v počtu 42 bojovníků střežili sedloňovský úsek a byli také rozděleni do tří družstev. Velel jim vrch. stržm. čet. Josef Sacher. Jméno velitele 6. čety z prostoru Šerlišský mlýn není známo; tři družstva této čety tvořilo 31 příslušníků SOS. 7. četa střežila prostor Ma-

sarykova chata—Velká Deštná pod velením vrch. strž. čet. Josefa Pučegla a tvořila ji dvě družstva s celkovým počtem 30 mužů.

Velitelem II. roty v Rychnově n. Kn. byl por. čet. Ferdinand Veselý. Rota střežila úsek od Bedřichovky (Friedrichswalde) po Bartošovice a skládala se ze šesti čet a jednoho samostatného družstva. 1. četě v počtu 38 mužů v prostoru obce Bedřichovka velel respicient fin. strážce Karel Hegr. Kunštátský úsek střežily dvě čety, obě mající po třech družstvech a 38 mužích. 2. četa pod velením vrch. stržm. čet. Antonína Pilaře a 3. četa s velitelem insp. fin. strážce Václavem Štastným. V prostoru Neratova prováděla ostrahu státní hranice 4. četa s velitelem št. stržm. čet. Petrem Kamišem. Tvořilo ji 35 mužů rozdělených ve dvě družstva. 5. četa pod velením vrch. strž. čet. Josefa Veselského, složená ze tří družstev o celkovém počtu 36 mužů, střežila úsek Bartošovice—Schwarzer Berg. V úseku Bartošovice—Marienthal byla položena 6. četa s velitelem vrch. resp. fin. strážce Vlastimilem Hampejsem, rozdělená do tří družstev o celkovém počtu 47 příslušníků. Samostatné družstvo v síle 23 mužů bylo soustředěno pod velením vrch. resp. fin. strážce Václava Kankrlíka v prostoru obce Nová Ves—Pelzloch.

III. rota v Žamberku, které velel kpt. čet. Peřka, byla početně nejslabší; tvořily ji pouze čtyři čety rozložené v úseku od Klášterce n. OrL. po Lichkov. Předpokládalo se totiž, že část prozatímní neúplné posádky těžkých opevnění v případě srážky III. rotu okamžitě posílí. 1. četa pod velením vrch. strž. čet. Jana Stránského, konající ostrahu hranice v prostoru obce Klášterec n. OrL., byla nejpočetnější z celého praporu. Tvořila ji čtyři družstva o celkovém počtu 60 mužů. V úseku Českých Petrovic byla položena 2. četa o 45 příslušnicích; jméno velitele ani počet družstev neznáme. 3. četou v okolí Mladkova tvořilo 40 bojovníků rozdělených do tří družstev a velel ji vrch. strž. čet. Antonín Juditka. Lichkovský úsek střežila 4. četa pod velením prap. čet. Aloise Kuby a tvořily ji tři družstva o celkovém počtu 31 mužů.

V Králíkách byla umístěna samostatná četa, podléhající přímo velitelství praporu. Velel ji insp. fin. strážce Čeněk Hajzler a skládala se ze tří družstev o celkovém počtu 43 mužů.

Praporeční zálohu tvořil četnický pohotovostní oddíl z Hradce Králové, složený ze 27 příslušníků četnictva. Velel mu vrch. stržm. čet. Antonín Zahradník.¹¹⁾

Příslušníci SOS byli vybaveni svými služebními stejnokroji a přidělené vojenské posily běžnou vojenskou výstrojí. V zimě měli všichni dostat lyže a zvláštní teplé oblečení. Výzbroj tvořila puška s bodákem, ruční granáty, přilba a plynová maska. Každé družstvo bylo vyzbrojeno jedním, někdy i dvěma lehkými kulomety. Příslušníci četnictva, policie a finanční strážce používali vlastních služebních zbraní. Pro vojenské posily byla výzbroj i výstroj připravena v tzv. výstrojních stanicích, kterými byly čet-

nické stanice a oddělení finanční stráže. Před vyhlášením stavu ohrožení byla tato výzbroj i výstroj uložena ve vojenských posádkách. V úseku I. novoměstské roty SOS u I. praporu 4. pěš. pluku v Dobrušce, pro výstrojí stanice II. rychnovské roty u I. praporu 30. pěš. pluku v Rychnově nad Kněžnou, pro III. žamberskou rotu u 19. hraničářského pluku v Žamberku a pro vojenské posily samostatné čety v Králíkách u tamní četnické stanice.¹²⁾

Neustále stoupající Hitlerovy požadavky a hesla o odčinění křivd z roku 1918 a o sjednocení všech Němců v jediné říši dodávaly sebevědomí a značně posilovali i německé iredentistické hnutí v Československu. Již 1. února 1933 prohlásil v poslanecké sněmovně předseda německé Národně socialistické dělnické strany ing. R. Jung (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei byla prakticky expositurou Hitlerovy NSDAP v Československu), že jeho stranu nikdo a nikdy nepřinutí k loajalitě ke státu. Zároveň se vyslovil pro celní unii a hospodářskou jednotu s Německem a uvítal uchopení moci Adolfem Hitlerem. Vláda sice tuto stranu na podzim 1933 rozpustila, ale místo ní vznikla Sudetendeutsche Heimatsfront, založená Konrádem Henleinem a přejmenovaná 29. 4. 1935 na Sudetendeutsche Partei (SdP).

Vážnost nebezpečí i plány nacistů na rozbití Československa naše úřady znaly. Presidium zemského úřadu v Praze sdělilo oběžníkem ze 4. 9. 1936 následující: „...Při květnové důvěrné poradě SHB v Drážďanech, konané dle důvěrných informací v duchu iredentistickém proti ČSR byly prý vysloveny i názory, jak si různí funkcionáři SHB a NSDAP představují řešení sudetoněmecké otázky. Führer prý se určitě i za cenu největších ústupků dohodne s Anglií a pak prý připojení zněmčených krajů k Německu půjde lehce a rychle kupředu. Anglie vyvine takový nátlak na Československo, že toto bude nuceno provést plebiscit, o jehož výsledku nemůže být pochybností. Vyjednávání s Anglií již velmi pokročilo, takže plebiscit v Československé republice prý je otázkou nejbližší doby. Sudetoněmecká věc prý se považuje za mnohem důležitější než všechny jiné otázky, jako např. Rakousko, které prý samo působením vnitřních sil se připojí k Německu, aniž by bylo potřebí zvláštního vnějšího úsilí, nebo Klajpedské území anebo koridor, které Německo prý dostane zpět od Polska za odškodnění na Litvě. Hlavní úkol pro nejbližší budoucnost se spatřuje v připojení k Německu Sudetoněmců, při čemž ovšem se pořadí nestanoví; naskytne-li se vhodná příležitost, provede ji Führer s rychlostí jemu vlastní a světu ne neznámou...“¹³⁾

Vážnost této zprávy potvrdily německé úřady samy, když Fridolinu a Aloisu Schrammovi z Olešnice v Orlických horách zamítly žádosti o udělení německého státního občanství s tím, že v ČSR bude v nejbližší době uspořádán plebiscit a každého hlasu by bylo škoda!¹⁴⁾

Tyto nacistické tendence našly brzo svůj ohlas i mezi sudetskými Něm-

ci v Orlických horách, kde zejména v soudních okresech Rokytnice, Králky a Lanškroun byla naprostá většina obyvatelstva německé národnosti.¹⁵⁾ Henleinovské hnutí, jehož stoupenci se rekrutovali ze všech tříd i společenských vrstev německého obyvatelstva, zapustilo kořeny zvláště na Rokytnicku a Krállicku. V ostatních částech Orlických hor byl alespoň do roku 1938 jeho vliv mizivý.

Velmi brzo se začaly množit nacistické provokace vůči českému obyvatelstvu a řada zfanatisovaných sudetských Němců přebíhala hranice a vstupovala do úderných oddílů SA. Rovněž se množilo i pašování nacistických tiskovin z Německa.

První vážný protistátní incident vyvolali henleinovci na Rokytnicku. V rámci nacistické provokativní akce nazvané „Sudetendeutscher Heimatbund“ byly pašovány z Německa potravinové balíčky, oděvy a dokonce i hračky označené razítkem NSDAP, které byly co by důkaz německého soukromovství zdarma rozdíleny mezi henleinovce. Na pokyn z Německa a podle instrukcí okresního tajemníka SdP v Rokytnici Rudolfa Schramma, zorganizovali dne 25. března 1936 Emil Jung z Julinčina Údolí a Robert Lauterbach masové převzetí balíčků na německé hranici ve Vrchní Orlici. Akce se zúčastnilo přes 100 osob z Rokytnicka. Všichni přítomní, ozbrojení klacky a holemi, se večer shromáždili v Hamernici u Rokytnice, odkud odešli k Vrchní Orlici.

Týž večer konal v tomto úseku běžnou pohraniční pochůzku št. stržm. čet. Karel Havlíček z četnické stanice v Bartošovicích. Okolo 21. hodiny spatřil z německé i české strany světelné signály. Opatrně postupoval dále, až na louce u potoka narazil na tlupu mužů, která na jeho vyzvání „stůj“! se rozprchla. Havlíčkovi se podařilo zadržet jen dva muže, které v domění, že jde o pašeráky, předváděl na oddělení finanční stráže v Bartošovicích ke zjištění. Asi 800 m před vesnicí byl zaskočen tlupou 20 mužů a dříve než mohl použít zbraně, byl stržen k zemi, odzbrojen, zbit klacky, kopán do obličeje a pobodán noži. Zkrvaveného a v bezvědomí jej odtáhli přes příkop na druhou stranu silnice.

Druhý den bylo na místě přepadu nalezeno 41 odběrních poukázek na balíčky psaných na stroji rokytnického sekretariátu Sudetendeutsche Partei a 24 lístků psaných rukou. Vyšetřování uvalilo vazbu na 35 podezřelých henleinovců. Protože hrozilo přepadení nedostatečně hájené soudní věznice v Rokytnici, byli zadrženi převezeni do vazby Krajského soudu v Hradci Králové. Soud však mohl prokázat vinu pouze čtyřem obžalovaným, které odsoudil na osm a sedm měsíců těžkého žaláře zostřeného jedním postem měsíčně. Nejvíce kompromitovaní účastníci přepadu totiž uprchli do Německa. Zraněný št. stržm. Havlíček byl 5 dní ošetřován v rychnovské nemocnici.¹⁶⁾

Další velmi vážnou provokací byl únos německého emigranta z čs. státního území do Německa. Jedenatřicetiletý komunista Josef Urban, brusič

skla, uprchl před fašistickým pronásledováním do Československa. Ukrýval se poblíž hranice v lovecké chatě na Sedloňovském vrchu. Německé úřady vypsaly na jeho dopadení odměnu 1.000,— RM. V noci z 8. na 9. listopadu 1936 byl ve vzdálenosti 45 m od chaty přepaden třemi neznámými muži, zřejmě sudetskými Němci. Po krátkém, ale dle zanechaných stop urputném zápase, byl sražen k zemi, spoután a na voze převezen asi 3 km ke státní hranici, kde byl předán orgánům gestapa. Na místě zápasu byl nalezen revolver a nůž. Další osud odvečeného Urbana je neznámý. Pachatelé zjištění nebyli.¹⁷⁾

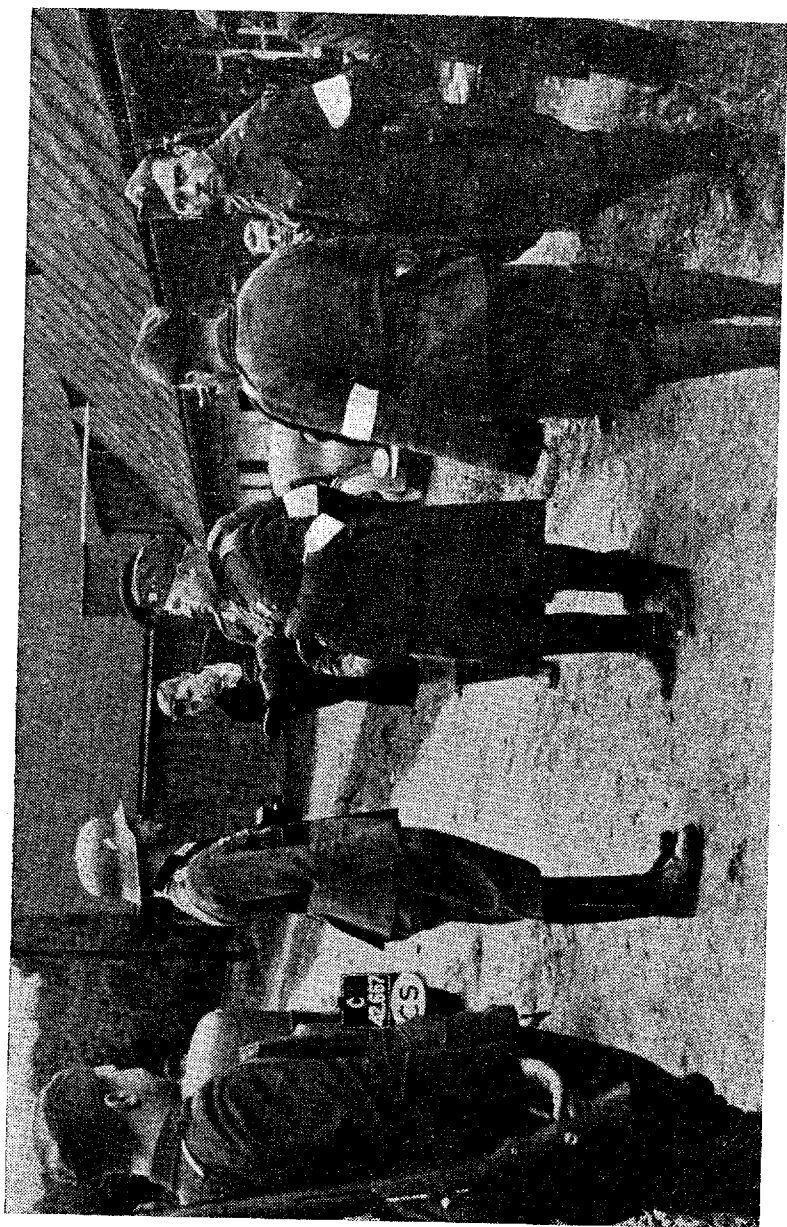
Přímý podnět k reálným nadějím poskytla henleinovcům Hitlerova řeč v říšském sněmu 20. února 1938, tři neděle před anšlusem Rakouska. Zde Hitler otevřeně prohlásil, že mezi základní povinnosti Německa náleží i přímá ochrana 10 miliónů Němců v Rakousku a Československu, jímž je těmito státy upíráno právo na sebeurčení.

13. března 1938 říšsko-německá Wehrmacht obsadila Rakousko, které bylo pod názvem Ostmark připojeno k říši. Velmoci prakticky ponechaly Hitlerovi volnou ruku. Situace Československa se katastrofálně zhoršila. Republika byla nyní ze všech stran obličena Německem a jeho spojenci.

Henleinovci přešli do útoku nejprve vůči ostatním sudetským Němcům. Manifestem ze 17. 3. 1938 vyzval Henlein všechny Němce v ČSR, aby nejdéle do 1 měsíce vstoupili do SdP, pak že bude přijímání členstva zastaveno. A také během několika dní vstoupili do Henleinovy strany němečtí agrárníci, maloživnostenská strana německá a němečtí křesťanští sociálové. Tím získala Sudetendeutsche Partei 55 poslaneckých a 23 senátorských křesel z celkového počtu 72 německých poslanců a 37 senátorů.¹⁸⁾ Hitler na poradě s K. Henleinem a K. H. Frankem 28. 3. 1938 žádal, aby SdP kladla čs. vládě nepřijatelné požadavky a vybízel k vyvolávání incidentů a srážek, které by vyprovokovaly zásah čs. státních orgánů. To pak mělo umožnit Hitlerovi vtrhnout do Československa pod záminkou, že nemůže dovolit ve svém sousedství prolévání německé krve.

V celém pohraničí docházelo k nejrůznějším provokacím a protičeskému bojkotu. V Olešnici a Rokytnici v Orl. horách byli kupř. vyzváni čeští trhovci z okolí, aby se více trhů neúčastili, že si to henleinovci zakazují, jinak že riskují zničení stánků i zboží.¹⁹⁾

Největší henleinovské akce v Orlických horách probíhaly na Lanškrounsku. V památníku tamní stanice SNB je tento záznam: „... K veřejnému, dosud skrývanému vystoupení Němců proti republice ČSR a všemu českému došlo na projevu, jenž byl pořádán v jarních měsících 1938. Schůze strany SdP byly pořádány ve všech obcích i několikrát v týdnu a na těchto schůzích byly řečníky užívány protistátní výroky, ovšem takovým způsobem, že se nedalo proti nim zakročiti. Přítomnost intervenujících úředníků na těchto schůzích sloužila Němcům jen k povznesení dobré nálady,

Zábor čs. pohraniční; Olešnice v Orli. h. 10. 10. 1938 (foto OA Rychnov n. Kn.).

poněvadž tito intervenující úředníci neovládali němčinu a byli i s asistujícím četnictvem Němcům pro smích.

Situace vyvrcholila veřejnou manifestací Němců dne 1. května 1938, která měla zřejmý protistátní ráz. Do Lanškrouna přijel Henlein a jeho projev byl přítomno asi 15.000 lidí z Lanškrouna a okolí. Ordnerská služba byla organisována přesně podle německého vzoru. Henlein měl vlastní osobní stráž a bohužel i vládou nařízenou ochrannou hlídku českého četnictva. Při průvodu městem na tábořiště zdravili všichni Němci v průvodu zdviženou pravicí a provolávali heslo: „Ein Volk, ein Reich, ein Führer a Sieg — Heil“.

Jakýkoliv zákrok četnictva proti těmto projevům byl zakázán. Od tohoto dne se Němci chovali velmi drze a provokativně a nejen české obyvatelstvo, nýbrž i čs. státní úřady přehlíželi a považovali za živel dočasně v Lanškrouně trpěný. Z Lanškrouna uprchlo ihned v květnu 1938 asi 20 mladých Němců do Německa, kde vstoupili do tzv. bojůvek, které pak později přepadávali čsl. pohraniční hlídky...²⁰⁾

Provokační cvičení jednotek SA, SS a Grenzwache probíhala počátkem května podél celých hranic. V úseku četnické stanice v Bartošovicích se konalo na německé straně i cvičení obrněných vozidel. Němci zaujali palebná postavení přímo na hraniční čáře a slepými náboji pálili na čs. státní území.²¹⁾

Dne 10. května 1938 oznámila čs. zpravodajská služba zjištěné přesuny velkých německých jednotek v říši k našim hranicím v prostoru Slezska a Bavor. Hlavní štáb žádal na presidentu a vládě republiky okamžitě vyhlášení mobilisace, vzhledem k nízkému stavu čs. vojska v presenční službě. Tehdejší president republiky Edvard Beneš o tom vypráví: „... Docházely nám zprávy, že Hitler je odhodlán k bleskovému vojenskému útoku proti nic netušícímu Československu, chce rychle obsadit pohraniční kraje až k jazykové hranici, vyvolatí současně povstání německého obyvatelstva a připojiv je pak k říši, prohlásiti na adresu západních mocností ochotu k míru a k mírové spolupráci. Zdálo se, že vojenský konflikt mezi třetí říší a námi se blíží...“²²⁾ Dne 20. května 1938 vyhlásil čs. hlavní štáb částečnou mobilizaci naší armády. Do zbraně byl povolán jeden ročník záloh a příslušníci technických a speciálních oddílů, celkem asi 170.000 vojáků, kteří byli okamžitě posláni na nebezpečná místa na hranicích.

Průběh mobilisace byl precizní. E. Beneš píše: „... Zmobilisování těchto vojenských sil bylo provedeno rychle a bezvadně, přímo skvěle. Bylo přijato v celém státě s pocitem opravdového ulehčení. Volby následujícího dne, pod vlivem bezpečnostních opatření v republice, prošly zcela klidně a nacistická agitace hned všude odpadla... Také německá vojenská koncentrace na druhé straně hranic byla hned zastavena a dle zpráv naší i francouzské a anglické zpravodajské služby během několika dní vojenská jednotky byly vráceny do svých původních garnison...“²³⁾

Obsazení vlastní hraniční čáry jednotkami stráže obrany státu bylo skutečnou bleskovou akcí. Po vyhlášení hesla: Provedte Orlické hory! o půlnoci dne 20. května, byli vybraní vojenští záložníci vyzbrojeni a vyzbrojeni a po složení předepsané přísahy předem zajištěnými dopravními prostředky odvezeni na hranice. První kompletní jednotkou SOS, která nejdříve zaujala svůj obranný úsek v prostoru Olešnice, byla 3. četa I. roty, doplněná 50 záložníky z Dobrušky. Její velitel vrch. strž. čet. František Cidlina mohl již ve čtyři hodiny ráno hlásit veliteli praporu splnění úkolu.²⁴⁾

Do hraničního opevnění přibyla čs. vojska 21. května odpoledne.

Obsazením pohraničí všechny nacistické provokace rázem přestaly. Plán likvidace Československa podle „rakouského vzoru“ nevyšel.

Dne 4. června byla pohotovost stráže obrany státu zrušena. Odchod družstev z bojových stanovišť se dál utajeně v noci. Stáli příslušníci SOS, tj. četníci a finanční stráž, nastoupili ihned svoji resortní službu. Vojské posily byly demobilisovány a jejich výzbroj a výstroj znovu uložena u příslušných výstrojních stanic.

Nacisté svoji taktiku změnili; 8. června předložili vládě požadavky přijaté na karlovarském sjezdu SdP, nazvané: „Náčrtek pro nové uspořádání vnitřních poměrů v Československu na základě osmi bodů řeči předsedy SdP K. Henleina, přednesené v Karlových Varech dne 24. 4. 1938.“ Požadovali v nich autonomii pro československé Němce a právo na vlastní německý světový názor — tj. nacismus. Ovšem dle pokynů Berlína měly být požadavky neustále stupňovány, až by byly pro čs. vládu nepřijatelné, neboť jejich realizace by se rovnala rozbití Československa.

Tragický obrat v tzv. československé otázce nastal britskou politikou „appeasementu“, tj. nevmešování, směřující k novému vymezení velmocenských sfér vlivů v dohodě s Hitlerem a k přenechání oblasti střední Evropy německé hegemonii. Proto ochota Československa k brannému odporu proti Hitlerovi byla víc než nežádoucí. Britské diplomacii se podařilo získat pro toto stanovisko i francouzskou vládu. Obě velmoci pak položily Československu podmínku, na níž byla vázána další platnost československo-francouzské smlouvy, aby přijalo Henleinovy Karlovarské požadavky a projevilo dobrou vůli k řešení všech sporných otázek. Sílicí tlak spojenců a stupňující se Hitlerovy hrozby donutily Československo, aby přijalo jako prostředníka Runcimanovu misi i krutou britsko-francouzskou podmínku, karlovarské požadavky. Pražská vláda učinila tento nejzazší krok zřejmě proto, aby za cenu být nejvyšších obětí udržela svůj spojenecký systém.

Této nově vzniklé situace využil Hitler, který na sjezdu NSDAP v Norimberku dne 12. 9. 1938 odmítl tzv. čtvrtý plán pražské vlády, jímž byly v podstatě přijaty téměř všechny body karlovarského programu a vyhlásil přímou agresi proti Československé republice. Již druhý den po Hitlerově výpadu oznámilo předsednictvo SdP, že karlovarské požadavky už nestačí a nemohou být základem jednání, protože situace zašla příliš daleko. Nyní

kladli jedinou podmínku: plebiscit a převzetí veškeré moci v Sudetech. K. Henlein prohlásil: „... Chceme žít jako svobodní Němci, chceme mír a práci v naší vlasti. Chceme zpět domů, do říše!“²⁵⁾ Zároveň vyzval sudetské Němce k vytvoření ozbrojených teroristických bojůvek tzv. Sudenteutschen Freikorps. Situace se stala kritickou. Dne 16. září vláda SdP rozpustila, Henlein a Frank uprchli do Německa.

Ihned po Hitlerově norimberském projevu, jehož poslech byl henleinovci organizován, vypukly v celém pohraničí fanatické demonstrace a řada teroristických akcí.

Již 13. září kolem půlnoci byla v Rokytnici v Orl. h. u skladiště zbraní napadena střelbou z pistole vojenská hlídka, která palbu opětovala. Nikdo však nebyl zraněn, ani útočníci nebyli zjištěni.²⁶⁾

K dalšímu incidentu došlo 20. září přepadením celního úřadu v Kunštátu. Asi okolo druhé hodiny v noci zpozorovala tříčlenná hlídka SOS světelné signály u řeky Divoké Orlice, která zde tvoří státní hranici. Po výbuchu na mostě byla pojednou z louky ležící vpravo od silnice zahájena proti celníci palba z pušek. Člen hlídky resp. fin. stráže Jelínek vystřelil na útočníky dvě rány. Nato palba utichla a teroristé se stáhli zpět na německé území. Druhý den byly na louce, odkud byla střelba zahájena, nalezeny 3 ostré zásobníky pro pušku vz. Manlicher 95 a 16 prázdných nábojnic s datem výroby 1917—1921. Totéž šťastlivě bylo předtím zabaveno při domovní prohlídce v Bartošovicích, v bytě předsedy místní skupiny SdP a člena okresního výboru Václava Saligera, který uprchl do Německa. Den před přestřelkou byl na německém území také spatřen starosta obce Kunštátu henleinovec Dörner, který několika civilistům ukazoval naši celníci a cosi vysvětloval na mapě.

Německé pohraniční orgány se sice omluvily, že o přípravě incidentu neměly ani potuchy, ale říšský rozhlas z Kladska druhý den o přestřelce hlásil toto: „... U celního úřadu Kronstadt se pokusili v noci ve 2.15 hod. mladí sudetští Němci, mezi nimi více vojáků, přejítí hranici směrem k německé celnici Langenbrück. Bylo na ně z české strany živě střeleno. Vojákům se podařilo pronásledovatele opětováním palby zadržeti a tak dostali se vojáci bez poranění na německé území. Zdali také na české straně jsou ztráty, nemohlo být zjištěno.“ Ztráty na životech, ani poranění našťastí nebyli; byla jenom poškozena budova celnice.²⁷⁾

Týž den krátce před půlnocí bylo u Nové Vsi u Rokytnice v Orl. h. přepadeno ručními granáty oddělení finanční stráže. Asi 50 kroků od budovy hlídkovali na silnici čtyři finančníci. U vchodu na stráž stál voják Antonín Plesl a v kanceláři u telefonu konal službu dozorce fin. stráže Jaroslav Rázek. Pojednou padlo od obce Stuhlseifenu z druhé strany hranice několik výstřelů. Nocí zaburácely exploze. Jeden granát vybuchl u zdi budovy, další dva v kanceláři finančního oddělení. Dozorce Rázek byl těžce zraněn

na hlavě, rukách i na nohách. Místnost byla úplně demolována. Rázek ještě uchopil pušku, vyšel ven a vystřelil několik ran.

Ústup útočníků kryla potom z německé strany palba kulometu. Zraněný Rázek byl převezen do rychnovské nemocnice.²⁸⁾

Dne 21. září 1938 v 04.25 hod. zaútočila skupina příslušníků SdP, kteří předtím uprchli do Německa, na Masarykovu chatu na Šerlichu. Teroristé hodili několik granátů do okna spíže a zničili zařízení kuchyně. Na chatu vrhli zápalné lahve. Založený požár byl však v zárodku příslušníky SOS uhašen. Útok zřejmě směřoval na byt nájemce chaty Václava Kříže, jemuž teroristé zapálili osobní automobil a zničili značnou část zařízení. Po prvních detonacích zahájily na útočníky palbu přední stráž z Velké Dešné. Při přestřelce bylo zraněno 8 Němců a 3 českoslovenští vojáci. Útokem na chatu byly ohroženy životy devíti osob — nájemce, jeho manželky a personálu.²⁹⁾

Téhož dne večer v 21.30 hod. se pokusili neznámí pachatelé o přepadení polního krytu u Bartošovic v Orl. h. Velitel krytu, četař v záloze, spatřil na vzdálenost asi 20 kroků dvě plížící se osoby. Protože na vyzvání nezačaly, vystřelil. Vzápětí byl však udeřen kamenem do hlavy. Kulometčík vystřelil po útočnicích dávku, načež záškodníci uprchli.³⁰⁾

Druhý den, tj. 22. září o půlnoci, byl vypálen finanční úřad v Bartošovicích. Na druhé straně hranice za řekou byla německá celnice. Protože na tomto úseku byl styk nejtěsnější, hrozilo zde po předcházejících zkušenostech akutní nebezpečí nočního přepadu. Nebezpečí o to vyšší, že jednotky SOS obdržely přísný rozkaz použít zbraní výhradně v sebeobraně, ale jen tak, aby střely nedopadaly na německé území. Toto nařizení, které mělo dokázat dobrou vůli čs. vlády k mírovému narovnání konfliktu, však silně narušilo možnost aktivních zásahů jednotek SOS. Proto byla posádka celnice vždy na noc stažena na čáru dotyku, tzn. z místa bezprostředně ohroženého palbou z německé strany do takového postavení, kde by byla alespoň částečně kryta a mohla palbu opěťovat. Ke střežení budovy byla ponechána dvoučlenná stráž.

Přepadení celnice provedl oddíl Freikorpsu, skládající se z henleinovců z bartošovického okolí, kteří přešli z Německa státní hranicí pobíží obce Vrchní Orlice a podél hraniční říčky došli až do Bartošovic. Na budovu celnice zaútočili granáty. Československá hlídka po krátké přestřelce ustoupila kolem četnické stanice za vojenské objekty. V prudké palbě byla opuštěna i četnická stanice a její příslušníci ustoupili k vojenským hlídkám.

Ordneři obložili budovu přinesenými otýpkami roští a slámy, některé naházeli dovnitř, polili hořlavinou a zapálili. Pak se stáhli na druhou stranu hranice a odtud házením granátů a střelbou bránili hašení ohně.

Při poplachu, který přepadem vznikl, zasáhli vojáci z opevnění. Čtyři z útočníků byli zajati.³¹⁾

Rovněž v Lanškrouně se pokusili henleinovci o puč se snahou obsadit železnici a státní úřady. Po příjezdu vojska se však rozutekli.

Mezitím však na mezinárodním fóru dál probíhaly marné britsko-francouzské pokusy smírně se dohodnout s Hitlerem na úkor Československa a zachránit tak mír.

Na základě berchtesgadenské schůzky Hitlera s Chamberlainem dne 15. září, kde nacisté již nepožadovali plebiscit, ale přímo vydání čs. pohraničního území, předali dne 19. 9. anglický a francouzský vyslanec presidentu Benešovi tzv. anglo-francouzský plán. Obě vlády doporučovaly Československu přímé odstoupení okresů s více než 50 % německého obyvatelstva, zrušení dosavadních spojeneckých smluv a jejich nahrazení jednostrannou zárukou. Československá vláda odmítla. Proto 21. září, krátce po druhé hodině v noci, znovu navštívili oba vyslanci presidenta Beneše a předložili mu ultimatum svých vlád: Okamžitě přijmout anglo-francouzský plán, nebo do Československa vtrhnou německé armády, ale pak Francie s Velkou Británií budou stát v tomto konfliktu mimo.

Ve svém ranním zasedání po vyslechnutí expertizy představitelů armády vláda britsko-francouzské ultimatum přijala. Učinila tak proto, že podle jejího názoru by byla pro Československo izolovaná válka největším zlem. Předpokládala také vzhledem k Hitlerově nestoudnosti, že veškerá jednání mohou ještě zkrachovat a hlavně, že dříve nebo později válka stejně vypukne. Pak do ní Československo také vstoupí a získá opět ztracená území.

E. Beneš o tom říká: „... Děláme to všechno však výlučně pod nátlakem, je to z naší strany nekonstituční a z hlediska našich zájmů nelegální a tudíž pro nás neplatné. Přijde chvíle, kdy se všech těchto faktů budeme dovolávat ... Naše oběť mír nezachrání, ale ve válce, k níž západní mocnosti, Sovětský svaz a jiní proti Hitlerovi v době blízké, přes nynější naše oběti, přinuceni v každém případě budou, připojíme se zase k těm, kteří nás nyní opustili. Pak nám bude naše území opět vráceno, nespravedlnosti na nás spáchané odčiněny a správnost dnešního našeho postupu uznána.“³²⁾

I prohlášení ÚV KSČ ze 27. 9. 1938, „Náš apel k národům celého světa“, v podstatě koresponduje s Benešovými názory a přijetí anglo-francouzského ultimata je zde chápáno jako podřízení se brutálnímu nátlaku a nezbytnosti za předpokladu, že zbytku republiky bude zajištěna další bezpečná existence. Na druhé straně však upozorňuje, že Hitler tuto podmínku stejně nedodrží.³³⁾

Mezitím však mohutné všenárodní demonstrace donutily Hodžovu vládu podat demisi a odmítaly kapitulaci před Hitlerem. Z rychnovské manifestace všeho občanstva byla vládě zaslána tato rezoluce: „Občanstvo města Rychnova n. Kn., zpraveno jsouc o rozhodnutí činitelů republiky, pronikajících do nejsvětějších citů národa, shromáždilo se, aby projevilo své opovržení nad zradou tzv. spojenců, v historii nejničemnější a uváživši svoji situaci na pomezí Orlickém, jakož i nepatrné osazení této staré bašty ně-

meckými přistěhovalci, rozhodlo se trvat na integritě svého kraje, jsouc pevně přesvědčeno, že vláda republiky rozváží celou věc, aby obstála před svědomím národa a mohla se tomuto mravně zodpovídati. Zachováme klid za každou cenu, neboť jsme si vědomi jeho hodnoty, ale žádáme, aby se stejnou rozvahou a klidem byla řešena těžká situace našeho národa, a aby vláda náležitě vyjádřila city národa, naplňující duši jeho a vyslovila obchodním zájemcům ze Západu, že jsme více než zboží a že stojíme mravně vysoko nad jejich charakterem.

Podle jednotného příkazu všeho občanstva města Rychnova n. Kněžnou. Dne 21. září 1938, Dr. Handl, starosta.^{34]}

Dne 22. září byla jmenována nová vláda v čele s generálem Janem Syrovým. Téhož a příštího dne se také konala v Godesbergu další schůzka Hitlera s Chamberlainem. Předložené německé požadavky byly skutečně tak vysoké, že se staly pro spojence již nepřijatelné a další jednání ztroskotalo. Proto ještě týž den večer sdělily Anglie s Francií československé vládě, že dále na svých ultimátech netrvají a nemohou radit Československu, aby nemobilizovalo. Zdálo se tedy, že Benešovy předpoklady se realizují.

V pátek dne 23. září ve 20.00 hod. byla svolána schůze vlády, na níž byla vyhlášena všeobecná mobilizace čs. branné moci. Během několika hodin byly hraniční pevnosti opět obsazeny armádou. Předtím však již byly na hraniční čáru povolány jednotky stráže obrany státu.

Nadšení a odhodlání nejen armády, ale i všeho obyvatelstva k odporu proti Hitlerovi nejlépe dokazuje názor čs. generality, vyjádřený při audienci a presidenta Beneše dne 28. září: „... Ať velmoci usnesou a dohodnou cokoliv, mobilisovaná a na hranicích a v pevnostech rozložená armáda by nesnesla, abychom nyní nátlaku jejich povolili a učinili nějaké územní koncese Hitlerovi. Musíme do války, ať důsledky jsou jakékoliv. Západní velmoci budou ostatně nuceny nás následovat. Národ je naprosto jednotný, armáda je pevná a chce do toho jít. A i kdybychom zůstali sami, nesmíme povolit; armáda má svou povinnost bránit území republiky, chce jít a půjde do boje.“^{35]}

Proti československému vojsku v Orlických horách byly na německé straně soustředěny tyto ozbrojené síly: Proti levému křídlu 18. pěší divize, v prostoru Kladsko 28. pěší divize, za ní v prostoru Dzieržniovo 3. obrněná divize a proti pravému křídlu 8. pěší divize.^{36]}

Po vyhlášení mobilizace vypukla mezi sudetoněmeckým obyvatelstvem panika. Poplašné zprávy se ostatně šířily i na československé straně. Dne 24. 9. hlásil Zemský úřad v Praze ministerstvu vnitra zprávu policejního úřadu v Rokytnici v Orl. h., že během 2 hodin má dojít k přepadu čs. území, protože lesy na německé straně jsou plny vojska a hraniční překážky na komunikacích jsou odstraňovány! K vtrhnutí Wehrmachtu do Československa sice nedošlo, ale zato se znovu oživila činnost záškodnických skupin Freikorpsu.

Památník stanice SNB v Králíkách o této atmosféře zaznamenává: „... Přestřelky se množí, útok ručními granáty na celní úřad v Dolní Lipce je odražen. Nervosita roste. Po vyhlášení mobilisace je hromadný útěk Němců za hranice, hlavně z pohraničních obcí. V noci je převáděn dobytek, koně, naložené povozy. Přestřelky se množí a jsou opětovány střelbou Němců od hranic, kteří se zbraní v ruce kryjí útek svých soukmenovců. Nervosita se zmocňuje i členů SOS a vojenských posádek pevnůstek ...“³⁷⁾

Dne 25. září v 05.40 hod. byla v obci Vrchní Orlice přepadena střelbou ze zálohy dvoučlenná hlídka SOS. Palba byla vedena ze školní budovy na čs. státním území, vzdálené od hranice asi 300 m. Útok provedla skupina 3—5 příslušníků SdP, kteří téhož dne v časných ranních hodinách uprchli do Německa. Obětí zákeřných výstřelů se stal doz. fin. strážník Navrátil, který později svému zranění v rychnovské nemocnici podlehl. Současně byla na Vrchní Orlici zahájena palba z německého území z pušek a pistolí v prostoru u obce Bartošovice a německé obce Marienthal.

Prohlídky v domech ve Vrchní Orlici, odkud mohlo být na hlídku SOS střeleno, zůstaly bez výsledku. Doz. Navrátilovi byl z rychnovské nemocnice vypraven vojenský pohřeb, jehož se také zúčastnil velitel 4. divise generál Kutlvašr. Rakev s pozůstatky padlého byla převezena do jeho rodné a domovské obce Sudkova u Šumperka. Než však sem byla dopravena, byla obec již zabrána Německem.³⁸⁾

Čs. branná moc se připravovala na skutečně totální odpor. Počítalo se s organizací oddílů dobrovolníků, do nichž v případě války a eventuálního vpádu nepřítele na území republiky měli nastoupit všichni muži schopní nošení zbraně, kteří doposud nebyli mobilisováni. Jediným měřítkem příslušnosti k dobrovolnickým oddílům, které měly být vyzbrojeny staršími puškami vz. Manlicher, byla státní spolehlivost. Stranická příslušnost nebyla brána v úvahu. V přípisu posádkového velitelství Žamberk z 29. 9. 1938 se praví: „... Žádám o vyzvání příslušných starostů obcí, aby provedli soupisy takovýchto spolehlivých osob, jimiž by zbraně nemohly být zneužity, mezi těl. organizacemi a ostatními stát. spolehlivými spolky (Sokol, Orel, DTJ, FDTJ, loyální německé organizace, hasičstvo apod.), které se jim přihlásí.“ Úkolem těchto jednotek dobrovolců by bylo v případě vpádu nepřítele na naše území přimknout se k vojenským jednotkám v boji a společně s nimi provádět obranný boj podle příkazů toho velitele, u jehož jednotky by se přihlásily ...“³⁹⁾

Tyto pokyny však již bohužel nemohly být realizovány. Brzy se ukázalo, že britsko-francouzský pokyn Československu z 23. září aby mobilisovalo, nebyl pro západní spojence ničím více než manévrem, který měl donutit Hitlera přijmout plán Západu. Potvrdil to Chamberlain, když ve svém rozhlasovém projevu dne 27. 9. prohlásil: „... Je to hrozné, fantastické, neuvěřitelné, mají-li Britové připravovat zákopy a zkoušet plynové masky v Anglii pro spor v daleké zemi a mezi lidem, o němž my nevíme nic ...“⁴⁰⁾

A znovu se opakoval nesmyslný paradox jako při květnové mobilisaci. Československo, bránci svoji suverenitu, nezávislost a svrchovanost svého státního území, bylo označeno za zdroj neklidu, za stát, který provokuje válečný konflikt a odmítá mírová řešení svých vnitřních problémů. Tyto absurdní téze se staly ideovým východiskem k seskupení protičeskoslovenské aliance velmocí. A tak se v jednom táboře sešlo Německo a Itálie s Anglií a Francií, která nejenom že otevřeně zradila svoje spojenecké povinnosti vůči Československu, ale navíc rozbila celý jeho obranný systém a vzhledem k mezinárodní situaci již napřed vyloučila reálnou možnost sovětské pomoci.

Dne 29. září 1938 v Mnichově na tzv. konferenci čtyř vydaly západní mocnosti Československo Hitlerovi. Čs. delegaci, která nebyla k vlastnímu jednání přizvána, bylo předloženo pouhé ultimatum a předána mapa s vyznačením krajů, které budou do 10. října postupně obsazovány. Odpověď pražské vlády již nikdo ani nevyžadoval — jenom absolutní souhlas!

V této situaci jest nutno připomenout tehdejší stanovisko Sovětského svazu k otázce pomoci Československu. Již 21. září na otázku presidenta Beneše, pomůže-li Sovětský svaz Československu i když odmítne Francie a za jakých podmínek, sdělil sovětský vyslanec Alexandrovskij telegrafickou odpověď své vlády, „... že by jí stačilo, kdyby Československo podalo stížnost proti útočnickovi do Ženevy a oznámilo to Sovětskému svazu, jenž už by se tím cítil autorisován jít Československu na pomoc.“⁴¹⁾ lze reálně soudit, že SSSR by skutečně pomohl i vzdor pochybnostem, které vyvolala Riebertropova návštěva v Moskvě. Už i zejména proto, aby posílil svůj mezinárodní prestiž jako ochránce demokracie a hlavně, že již v té době musel nevyhnutelně počítat s budoucím válečným střetnutím s Německem.

Československá vláda však 30. září diktát velmocí přijala. Předpokládala totiž, že izolovaná válka Československa a Sovětského svazu proti Německu a jeho satelitům by byla pro západní svět, který se ze všeho nejvíce obával komunismu, naprosto nepřijatelná a že by mohla být příčinou vytvoření široké vojenské koalice, namířené proti Sovětskému svazu a jeho spojencům.⁴²⁾

Zrazená čs. armáda musela vydat do rukou nepříteli nejenom rozsáhlé pohraniční oblasti, nýbrž i veškerá opevnění s celou výzbrojí a zařízením. Již 1. října začaly oddíly Wehrmachtu obsazovat odstoupená území, která byla rozdělena do pěti pásem a musela být vydána nejpozději do 10. října.

Na mnichovské konferenci nebyly ale vytýčeny nové přesné hranice. To bylo úkolem tzv. mezinárodního výboru a v konkrétních případech tzv. německo-československého výboru. Za základ pro stanovení hranice bylo určeno sčítání lidu z roku 1910, uskutečněné v atmosféře násilné germanisace. Proto také neprobíhal v odstupovaných oblastech plebiscit, jak bylo v Mnichově původně stanoveno. Mnohde byly německým vojskem zabrány i obce s absolutní většinou českého obyvatelstva, ležící za demarkační čarou.

I v Orlických horách se udála řada podobných případů. Nejnepjatější situace byla na Lanškrounsku. V samotném Lanškrouně byly ihned po prvních zprávách o podepsání mnichovské dohody ve výkladech německých obchodů vystaveny mapy, na nichž bylo odstoupené území zakresleno přesně tak, jak bylo později obsazeno. Čs. státní úřady v Lanškrouně neměly ještě o těchto ujednáních žádné přesné zprávy a projevovaly úplnou bezradnost.⁴³⁾ Teprve 4. října přišel rozkaz k evakuaci úřadů z Lanškrouna. Četnická stanice byla přemístěna do Ústí n. Orl. a zbylí příslušníci stanice měli zůstat na místě až do příchodu čs. styčného důstojníka dne 1. října. Jediným spojením byl telefon, který však byl druhý den ráno přerušen.

Dne 9. října ráno přišli na stanici městští zřízenci a vyvěsili z oken vlajky s hákovými kříži. Odpoledne se dostavil vedoucí místní skupiny SdP Arnošt Winkler a vyzval četníky k opuštění města. Byl odmítnut. Za okamžik přišel ve Winklerově doprovodu německý nadporučík a nařídil, že během 5 minut musí být stanice opuštěna, jinak že neručí za jejich bezpečnost. Nesmyslný termín pak prodloužil na 1 hodinu. Četníci opouštěli Lanškroun hustými špalíry jásajících Němců, kteří vítali přijíždějící Wehrmacht.⁴⁴⁾

Nesmyslným a naprosto zbytečným teroristickým činem byl přepad a zabití dvou čet III. roty SOS v Lichkově a Mladkově. Dne 9. října ve 20.00 hod. přes 300 ordnerů obklíčilo obec Lichkov, střeženou neúplnou 4. četou SOS. Útočníci, podporováni místními Němci, se dostali v naprosté tmě až do vesnice. Po krátkém boji četou SOS zajali a odzbrojili. V boji byl těžce zraněn voják Jan Koblížek, který byl spolu s jinými zajatými četníky a příslušníky fin. stráže odvezen do nemocnice v Mittelwalde a odtud do Habelschwerdtu. Ostatním příslušníkům čety byla mimo zbraní odebrána i veškerá výstroj a četa držena v zajetí v místním hostinci do rána dne 10. října.

Obdobně byla také zajata 3. četa, rozmístěná v okolí Mladkova. Dne 10. října v 01.00 hod. byla četa a všechny její hlídky současně přepadeny velikou přesilou ordnerů. I zde byla četa po krátkém boji zajata a odzbrojena. Ráno byli zajatci odvedeni do Mladkova a odtud do Jablonného n. Orl.⁴⁵⁾

K porušení demarkační čáry došlo v Dolní Čermné v soud. okrese Lanškroun. Dne 10. října ráno obsadila demarkační linií procházející obcí čs. finanční stráž. V poledne však přijela do Králík setnina německých pancéřových aut a přinutila příslušníky fin. stráže k ústupu až po Petrovice. Teprve po dvoudenním jednání německá jednotka obec vyklidila a stáhla se za demarkační čáru.⁴⁶⁾

Dne 13. října byla obsazena obec Líberk v soud. okr. Rychnov n. Ka. Na starobylém dřevěném kostelíku a faře zavlály prapory s hákovým křížem. Vyvěsli je místní německý administrátor Josef Scheitz. Týden po záboru obce byla internována řídící učitelka české školy Marie Škopová a dáno jí na vybranou: přihlásit se za říšskou státní příslušnicí, nebo oka-

Liberec svévolně obsazený německou armádou (foto OA Rychnov nad Kněžnou).

mžitě opustit školu i obec. Na její odpověď, že o Liberku není rozhodnuto a proto že školu neopustí, odpověděl německý důstojník, že Liberk již nikdy nebude Čechům vrácen. Příští den, kdy byla řídící učitelka násilím vystěhována, obsadili školu němečtí vojáci, četníci a financové.⁴⁷⁾

Obsazení Liberka však bylo dočasné. Značným dílem se o to zasloužil i majitel rychnovského velkostatku Zdenko Kolowrat Krakovský-Liebsteinský, kterému se podařilo, díky jeho známostem, že ze záboru byly vyčleněny obce Javornice, Klečkov, Liberk a Lukavice.⁴⁸⁾

Svévolně byla rovněž obsazena hájovna na Přímu v soud. okr. Rychnov n. Kn.; i ta byla později vrácena zpět.

Hrubým způsobem porušili Němci demarkační čáru v Ústí n. Orli., kde 13. 10. směrem od Hylvát do Libchav projela dvě vojenská nákladní auta a příští den zase opačným směrem 3 nákladní auta, jezdecký a cyklistický oddíl.⁴⁹⁾

Obdobný případ se stal v obci Dobré, soud. okr. Opočno, kde Němci neprávem překročili demarkační čáru o 1 km a obsadili část osady Chmeliště, tzv. Starou Náves. Čs. styčným důstojníkům byl přístup zamítnut.⁵⁰⁾

Podobné případy se udály v obci Jednině a Studené v soudním okrese Žamberk.⁵¹⁾

Demarkační čára byla rovněž překročena v prostoru Rokytnice v Orli. h. I zde bylo čs. orgánům znemožněno projednávání případu; německý úředník se prostě nedostavil.⁵²⁾

Jednalo se také o zábor obcí Dobřany a Nedvězí v soud. okr. Nové Město n. Met. Pobouřené místní obyvatelstvo přikládalo vinu za neoprávněné posunování demarkační čáry německému faráři Schesselovi. Starostové obou vesnic žádali o jeho odvolání, mají-li udržet v obci klid.⁵³⁾

Novou státní hranici mezi Česko-Slovenskem a Německem určil teprve definitivně protokol z 20. listopadu 1938, kterým jen v oblasti Orlických hor byly k Německu připojeny 102 obce a osady s celkovým počtem 64.462 obyvateli.⁵⁴⁾

Při záboru pohraničí ustupovaly jednotky SOS k jednotlivým demarkačním čarám až na novou státní hranici. Sem také stahovaly vše, co se ještě podařilo z pevností zachránit. Na Rychnovsku byl tento vojenský materiál soustředěn u obce Javornice, kde však zůstal až do okupace. To však již byly vojenské posily SOS demobilisovány a čtyři doplněny příslušníky státní policie.

Na nových stanovištích sice jednotlivá družstva znovu obsazovala úseky obrany, budovala okopy i telefonické spojení, ale bylo čím dál jasnější, že je to zbytečné. V nových podmínkách se ze stráže obrany státu staly jakési polní hlídky, ale původní smysl a účel SOS už pominul. Proto také oběžníkem Zemského úřadu v Praze z 9. 12. 1938 byla SOS demobilisována a její pohotovost zrušena.

Potom již události dostaly prudký spád. Tzv. druhá Česko-Slovenská re-

publika, zmrzačený a naprosto neživotaschopný stát, byla vydána na milost a nemilost Hitlerovi. Po ztrátě pohraničních opevnění a strategicky důležitého území, kde zůstalo 33 % průmyslu, po přerušení důležitých dopravních tepen a po definitivním rozpadu spojeneckého systému, byl branný odpor proti další německé expansi předem vyloučen.

A o osudu zbytku republiky, jejíž nové hranice Hitler odmítl garantovat, ačkoliv se k tomu v Mnichově zavázal, bylo již rozhodnuto. Dne 14. března 1939 Slovenský sněm odhlasoval vytvoření tzv. Slovenského státu a Podkarpatskou Rus obsadila maďarská armáda. Dr. Emil Hácha, prezident vlastně již neexistujícího Česko-Slovenska, byl též den pozván do Berlína a tam přinucen „vložit osud českého národa do rukou vůdce Velkoněmecké říše“. Druhý den 15. března byly české země obsazeny německým vojskem a jako Protektorát Čechy a Morava připojeny k říši.

Po okupaci byly další osudy rychnovského praporu SOS velmi prosté. Všechny zbraně i výstroj vojenských posíl, uložené ve výstrojních stanicích, byly odevzdány do kasáren v Dobrušce, Rychnově n. Kn. a Žamberku. Celkem bylo vráceno 30 lehkých kulometů, 505 pušek a 210.800 nábojů.⁵⁵⁾ Tím přestala stráž obrany státu v Orlických horách prakticky existovat, ačkoliv formálně byla zrušena na příkaz říšského protektora až dne 13. 7. 1939.⁵⁶⁾

Československo svoji první velikou politickou krizí nepřežilo. Postihl je osud mnoha malých států, jejichž touha po svobodě a snaha po obraně byly bezohledně potlačeny brutální přesilou velmocí. Tzv. československá otázka byla přímým odrazem hluboké politické krize světové a tedy i Mnichov byl v první řadě určen vnějšími okolnostmi. Československo se dlouho a tvrdě bránilo hitlerovské agresi. Přes půl roku odolávalo sílicímu tlaku Německa i spojenců, než bylo zradou přinuceno k oběti nejvyšší.

Ale národ sražený na kolena se nepoddal. Pokořené pevnosti sice mlčely, ale jejich bývalí obránci mstili zradu Mnichova v zahraničních armádách nebo domácím odboji. V jejich řadách bylo i mnoho bývalých příslušníků stráže obrany státu z Orlických hor. A bylo také zcela logické, že SOS se stala zárodkem první vojenské odbojové organizace v Podorlicku, Obrany národa.

Tímto bojem dokázalo Československo světu i sobě, že jeho národy lze sice na čas pokořit, ale že se nikdy nikomu nepodaří ovládnout je na věky.

ODKAZY A POZNÁMKY

- ¹⁾ Vojenský historický archiv Praha, fond Velitelství II. sboru.
- ²⁾ Ota Holub, Odhodlání a zrada na kladském pomezí v letech 1938—1939, Branka, vlastivědný sborník Náchodská č. 2, Česká Skalice 1969, str. 8—10.
- ³⁾ Tamtéž str. 11.
- ⁴⁾ Tamtéž str. 12.
- ⁵⁾ Kóta 684 2,5 km západně Červeného Potoka na Moravě.
- ⁶⁾ Stráž obrany státu v zajištění hranic, díl I. 1937, společné služební předpisy čs. branné moci a SOS, G—XI—2, str. 7.
- ⁷⁾ Tamtéž str. 17—22.
- ⁸⁾ Tamtéž — příloha.
- ⁹⁾ Okresní archiv (dále jen OA) Rychnov nad Kněžnou, fond OÚ Rychnov, inv. č. 2299.
- ¹⁰⁾ OA Rychnov nad Kněžnou, vzpomínky býv. velitele rychnovského praporu SOS, magnetofonový záznam.
- ¹¹⁾ OA Rychnov nad Kněžnou, fond OÚ Rychnov, inv. č. 2295, hlášení velitelů čet z 23.—27. 5. 1938. Početní stavy jednotek byly velice proměnlivé, často také docházelo i k výměnám velitelů.
- ¹²⁾ Tamtéž, inv. č. 2307.
- ¹³⁾ OA Nové Město nad Metují, fond OÚ Nové Město nad Metují, sign. pres 674/36. SHB — Sudetendeutsche Heimatbund.
- ¹⁴⁾ Tamtéž.
- ¹⁵⁾ Přehled národnosti čs. státních příslušníků v Orlických horách:

Politický a soudní okres	čsl.	národnost německá	ostatní	Celkem
Lanškroun:				
s. o. Lanškroun	10.430	17.811	45	28.286
s. o. Ústí nad Orlicí	31.567	5.184	39	36.790
Nové Město nad Metují:				
s. o. Nové Město n. M.	17.489	3.861	43	21.393
s. o. Opočno	22.725	222	33	22.980
Rychnov nad Kněžnou:				
s. o. Kostelec n. O.	31.419	234	186	31.839
s. o. Rychnov n. Kn.	19.905	382	18	20.305
Žamberk:				
s. o. Králky	1.330	10.691	11	12.032
s. o. Rokytnice	716	11.549	8	12.273
s. o. Žamberk	27.575	462	118	28.155
Celkem	163.156	50.396	501	214.053

Sčítání lidu v RČS ze dne 1. 12. 1930, díl I., Praha 1934, tab. 4, str. 28—31.

- ¹⁶⁾ Státní archiv (dále jen StA) Zámorsk, fond KS Hradec Králové, sign. Tk VI 386/36.
- ¹⁷⁾ Tamtéž, sign. Tk IX 1142/36.
- ¹⁸⁾ Edvard Beneš, Mnichovské dny (Paměti), Praha 1968, str. 27—30.
- ¹⁹⁾ Tamtéž, str. 81.
- ²⁰⁾ StA Zámorsk, fond Bezpečnostní složky, Památník stanice SNB Lanškroun.
- ²¹⁾ Tamtéž, Památník stanice SNB Bartošovice.

- 22) E. Beneš, c. d. str. 83.
 23) Tamtéž, str. 83—84.
 24) Vzpomínky býv. velitele 3. čety I. roty SOS Františka Cídliny.
 25) E. Beneš, c. d. str. 237.
 26) Státní ústřední archiv (dále jen SÚA) Praha, fond PMR, kart. 3182.
 27) Tamtéž.
 28) Tamtéž.
 29) OA Nové Město n. M., fond OÚ Nové Město n. M., sign. pres 1698/38. OA Rychnov, vzpomínky býv. velitele rychnovského praporu SOS.
 30) SÚA Praha, fond PMR, kart. 3182.
 31) Tamtéž.
 StA Zámorsk, fond Bezpečnostní složky, památník stanice SNB Bartošovice.
 OA Rychnov, vzpomínky býv. velitele rychnovského praporu SOS. Jan Kašpar. Podzim roku 1938 na kladském pomezí (žamberský úsek), Východní Čechy 1961, str. 197. Autor chybně datuje přepadení strážnice k 25. 9. 1938.
 32) E. Beneš, c. d. str. 275.
 33) Klement Gottwald, Spisy VIII., Praha 1953, str. 255.
 34) OA Rychnov, fond AM Rychnov, sign. 1/28.
 35) E. Beneš, c. d. str. 340.
 36) Jiří Doležal, Tomáš Pasák, Atlas čs. dějin, Praha 1965, 36a.
 37) StA Zámorsk, fond Bezpečnostní složky, Památník stanice SNB Králíky.
 38) SÚA Praha, fond PMR, kart. 3182.
 39) OA Rychnov, fond OÚ Rychnov, kart. 796.
 40) E. Beneš, c. d., str. 337.
 41) Tamtéž, str. 317.
 42) Tamtéž, str. 318—320.
 43) StA Zámorsk, fond Bezpečnostní složky, Památník stanice SNB Lanškrouna.
 44) Tamtéž.
 45) OA Rychnov, fond OÚ Rychnov, kart. 2316.
 46) SÚA Praha, fond PMR, kart. 3181.
 47) OA Rychnov, fond NS Liberk.
 48) Erik Bouza, Velkostatek Rychnov za nacistické okupace, Práce Muzea v Hradci Králové S. B., VIII., Hradec Králové 1965, str. 52.
 49) SÚA Praha, fond PMR, kart. 3181.
 50) Tamtéž.
 51) StA Zámorsk, fond Bezpečnostní složky, Památník stanice SNB Klášterec n. Orli a Nekoř.
 52) SÚA Praha, fond PMR, kart. 3181.
 53) Tamtéž.
 54) V Orlických horách byly Německu odstoupeny tyto obce nebo osady:

LANŠKROUN:

Část. s. o.	Lanškroun	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28.194 obyv.
	Albrechtice (Olbersdorf)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	700 obyv.
	Bystřec	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.421 obyv.
	Čenkovice (Tschenkowitz)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	714 obyv.
	Dolní Čermná	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.393 obyv.
	Horní Čermná	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.393 ob.*)
	Damnňkov (Thomigsdorf)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.043 obyv.
	Horní Dobrouč (Dittersbach)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	537 obyv.
	Helvíkov (Klein—Hermigsdorf)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	252 obyv.
	Herbortice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	291 obyv.
	Dolní Heřmanice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	550 obyv.
	Horní Heřmanice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	742 obyv.

Jakubovice {Jakelsdorf}	241	obyv.
Koburk	190	obyv.
Kozínoha {Ziegenfuss}	186	obyv.
Kunžvald {Královec, Königsfeld}	282	obyv.
Lanškroun {Landskron}	6.497	obyv.
Laudon	168	obyv.
Luková {Lukau}	879	obyv.
Nepomuky	138	obyv.
Orličky {Worlička}	709	obyv.
Ostrov {Michelsdorf}	1.087	obyv.
Rudoltice {Rudelsdorf}	1.053	obyv.
Rybník {Ribnik}	1.071	obyv.
Rýdrovice {Riedersdorf}	137	obyv.
Sázava {Zohsee}	489	obyv.
Skuhrov {Rathsdorf}	515	obyv.
Třebovice {Triebitz}	1.176	obyv.
Dolní Třešňovec {Nieder—Johnsdorf}	667	obyv.
Horní Třešňovec {Ober—Johnsdorf}	985	obyv.
Trpík {Tirpes}	239	obyv.
Valteřice {Neudorf}	277	obyv.
Výprachtice	1.489	obyv.
Žichlínek {Sichelsdorf}	806	obyv.
část o. s. Ústí nad Orlicí	5.620	obyv.
Černovír {Černowir}	607	obyv.
Dolní Houžovec {Seibersdorf}	307	obyv.
Horní Houživec {Hertersdorf}	294	obyv.
Hylváty {Hilbeten} osada obce Ústí n. O.	1.510	obyv.
Knapovec {Knapendorf}	620	obyv.
Dolní Libchavy {Nieder—Lichwe}	968	obyv.
Horní Libchavy {Ober—Lichwe}	661	obyv.
Prostřední Libchavy {Mittel—Lichwe}	255	obyv.
Oldřichovice {Dreihöf}	398	obyv.

NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ:

část s. o. Nové Město nad Metují	4.369	obyv.
Deštné {Deschney}	900	obyv.
Olešnice {Giesshübel}	1.425	obyv.
Plasnice {Plassnitz}	270	obyv.
Polom {bez míst, části „Lužany“}	314	obyv.
Sedloňov {Sattel}	783	obyv.
Šediviny {Schediwiy}	238	obyv.
Trčkov {Trčkadorf}	439	obyv.
část s. o. Opočno	272	obyv.
Lomy	195	obyv.
Šediviny {osada obce Rovné}	77	obyv.

RYCHNOV NAD KNĚŽNOU:

část s. o. Rychnov nad Kněžnou	33	obyv.
Vlčinec {osada obce Liberk}	33	obyv.

ŽAMBERK:

celý s. o. Králky {19 obcí}	12.168	obyv.
celý s. o. Rokytnice v O. h. {29 obcí}	12.499	obyv.

část s. o.	Zámberk	— — — — —	1.307 obyv.
	Čihák (osada obce Klášterec nad Orlicí)	— — — — —	70 obyv.
	Jamně nad Orlicí	— — — — —	1.237 obyv.

*j) Nová hraniční čára probíhá středem obce.

Seznam obcí a okresů republiky Česko—Slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku [stav ke dni 28. listopadu 1938], Praha 1938.

⁵⁵⁾ OA Rychnov nad Kněžnou, fond OÚ Rychnov, kart. 2316.

⁵⁶⁾ Tamtéž.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

a) Prameny:

SÚA Praha, fondy: Presidium ministerské rady, Ministerstvo vnitra.

VHA Praha, fondy: Velitelství II. sboru, Velitelství 4. divise.

StA Zámbrsk, fondy: KS Hradec Králové, Bezpečnostní složky v kraji.

OA Nové Město nad Metují, fond OÚ Nové Město nad Metují.

OA Rychnov nad Kněžnou, fondy OÚ Rychnov, AM Rychnov, PEX Opočno, NS Liberk, Sběrka soudobé dokumentace.

Vzpomínky účastníků: plk. v. v. František Kynych, býv. velitel praporu SOS v Rychnově nad Kněžnou, plk. v. v. František Fryč, býv. zpravodajský důstojník hlavního štábu, vrch. stržm. čet. v. v. František Čidlina, býv. velitel čety SOS, Dobruška, Josef Šulc, býv. příslušník SOS, Rychnov nad Kněžnou.

b) Literatura a tištěné prameny:

Edvard Beneš, Paměti, Praha 1948.

Edvard Beneš, Mnichovské dny (Paměti), Praha 1968.

Erik Bouza, Velikostatek Rychnov za nacistické okupace, Práce Muzea v Hradci Králové, série B, VIII, Hradec Králové 1965.

Dějiny Československa v datech, Praha 1968.

Jiří Doležal, Tomáš Pasák, Atlas čs. dějin, Praha 1965.

Jiří Frajdl, Vlastimil Zikmunda, Listy z dějin východních Čech, Havlíčkův Brod 1965.

Klement Gottwald, Spisy VIII., Praha 1953.

Miloš Hájek, Od Mnichova k 15. březnu, Praha 1959.

Věra Holá, Míla Lvová, Mnichov, vzpomínková kronika, Praha 1969.

Ota Holub, Odhodlání a zrada na kladském pomezí v letech 1938—1939, Branka, vlastivědný sborník Náchodská č. 2, Česká Skalice 1969.

Antonín Karlsgren, Henlein—Hitler a československá tragédie, Praha 1945.

Jan Kašpar, Podzim roku 1938 na kladském pomezí (Žamberský úsek), Východní Čechy 1961, vlastivědný sborník, Havlíčkův Brod 1961.

Míla Lvová, Mnichov a Edvard Beneš, Praha 1968.

Emanuel Moravec, V úloze mouřenína; československá tragédie 1938, Praha 1940

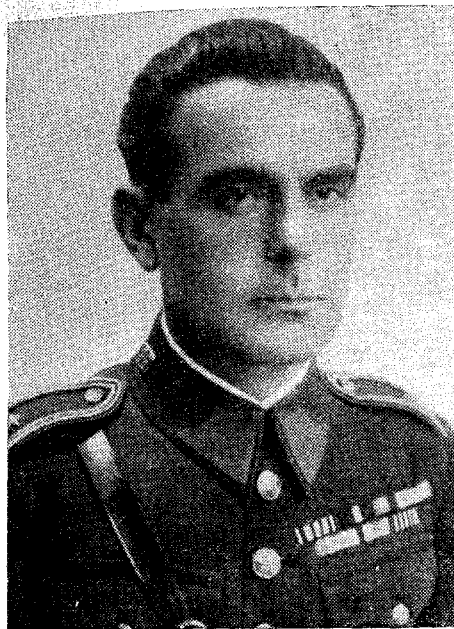
Sčítání lidu v RČS ze dne 1. 12. 1930, díl I., Praha 1934.

Seznam obcí a okresů republiky Česko—Slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku, Praha 1938.

Stráž obrany státu v zajištění hranic, I. díl, služební předpis G—XI—2, Praha 1937.

Ludvík Svoboda, Z Buzuluku do Prahy, Praha 1961.

Věstník nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě, ročník 1939.

Major Jan Zelený (repro Jiří Šulec).

*Plukovník Rudolf Gagsch-Smolík
(foto Jiří Kolouch).*

*Štáb. kapitán František Markalous
(foto Jiří Kolouch).*

Poručík Josef Hýbl (foto Jiří Kolouch).